

הטקסט נערך בעמל לכדי תמליל קריא, תוך שמירה ככל האפשר על דברי הדובר. במקומות שבהם נראה שיש שגיאות שמקורן בהכתבה ולא באודיו, הדבר סומן או תוקן רק כאשר היה ברור מאוד למה התכוון.

'תמליל - חלק א

נשברו לא רק הזכויות. אלא נשברו ובוטלו ביום אחד, בלילה אחד, אתם אולי... נשברו כל הדברים שיכולנו להאמין בהם אנחנו דור של הומניזם. אנחנו קיבלנו חינוך כזה. אני גמרתי את לימודי עוד תקופה לפני היטלר. והילדים שחינכנו - אנחנו אמרנו "ילדים", לא ילדים ממש, הם היו צעירים - אבל הם קיבלו את המכה הקשה, שכל מה שהם שמעו אצל הוריהם על טוב, על מה לעשות ואיך להתנהג - הכול השתנה

אמנם עוד לא הייתה השמדה, ואני מוכרח להוסיף - תאמינו לי, ואני גם היום עוד לא יכול להאמין שהיה כך שאשוויץ פירשו השמדה 1943 בדרך לאשוויץ ידענו על אשוויץ, אבל לא ידענו בשנת -

גם המושג "עבודה" היה אז אחר לגמרי. חשבנו שמדובר בכוח עבודה, בניצול לעבודה, כדי להישאר בחיים. וכך היה כשהוציאו אותנו מן הקרונות, קלטתי משפט אחד של איש אס-אס: **"רק כוח עבודה"**. זו הייתה בשבילנו הסיסמה - כוח ועבודה הולכים יחד

אחת המטרות הגדולות של התנועה החלוצית הייתה לעשות את המרב כדי לאסוף צעירים ולהביא אותם להכשרות. בוודאי ידעו שהסרטיפיקטים לארץ-ישראל לא זרמו בחופשיות

פעמים רבות, כאשר אנחנו עומדים היום בקשר עם תנועות עלייה, שואלים מדוע מודדים את ישראל כך או אחרת, ויש הרוצים לשפוט אותה. אבל צריך לזכור מה לא עשו אז, בתקופה שבה אפשר היה לעזור בידיים פתוחות יותר אלא שהייתה עליית חלוץ מיוחדת. אנחנו קראנו לה באותיות HS. היו קבוצות שונות - אחת עד שבע - של הכשרה מיוחדת בגרמניה **HS** גם הטרנספורטים לארץ לא היו פשוטים. אלה לא היו הטרנספורטים למחנות, אלא מסעות קשים מאוד, בתנאים קשים מאוד, בדרך לארץ-ישראל בהיסטוריה שלנו הפטריה הייתה אחד. 1940 האחרונים שהגיעו היו אנשי הפטריה בשנת האירועים שבהם ניצלו חברים רבים שלנו מן ההכשרות בגרמניה. היו ביניהם מן הטובים ביותר, והיו גם קורבנות רבים. הדבר מוכיח עד כמה היה חזק הרצון להגיע לארץ. ואת הרצון הזה היינו צריכים אנחנו, המדריכים להחדיר גם בחברינו

בשמחה

'תמליל - חלק ב

לנו היה ברור שרק עם קבוצה, רק יחד, ורק במסגרת של ההכשרה, אפשר יהיה להחזיק מעמד במצב המיוחד שנוצר בגרמניה. ורק יחד נוכל למצוא את הדרך

עדיין לא ידענו שלאחר זמן קצר ייסגרו השערים ולא תהיה עוד אפשרות, 1938-1939 כאשר קלטנו את הצעירים בשנים לצאת, אלא רק במסגרת עלייה ב', כדוגמת הפטריה

אתם גם מבינים שבכל טרנספורט שיצא לארץ היינו צריכים לבחור. המעקב והחלוץ בחרו מתוך הרשימות את הטובים ביותר. אבל כיצד אפשר לבחור? מי הם "הטובים ביותר"? ומה יהיה על מי שנשאר מאחור? לאחר מכן נוצר מצב שבו חסרו לנו אנשי סגל להדרכה. לא די היה בכך שיהיו ציונים או חלוצים ותיקים בתנועה; היה צורך באנשים המסוגלים גם להדריך, להעביר ידע ולהעניק תוכן

אני יכול להעיד עד כמה הדבר אינו פשוט. אפשר להביא אנשים שרוצים ללמוד, אפשר להביא חומר לימוד - אבל הרבה יותר קשה להעביר ערכים, ליצור אווירה חינוכית וסביבה של אמונה ושל אחריות, כאשר כל מה שהיה קיים קודם כבר נהרס

באותם ימים נדמה היה לנו שזה כמעט בלתי אפשרי

והיום אני אומר: כך אכן הרגשנו אז. אולם הצעירים הבוגרים הללו הוכיחו, במסע הארוך שעברו, שהם מסוגלים לעמוד פרסמו הנאצים צו, כמעט מוחלט, לסגירת בתי הספר היהודיים 1939 בכך, להקשיב, ללמוד ולהמשיך בדרך. בשנת מטרתם הייתה להוציא את הילדים הבוגרים יותר - למעשה מגיל אחת-עשרה או שתיים-עשרה - לעבודה

במצב החברתי שנוצר, כל יד עובדת וכל רגע שניתן היה לנצל לעבודה נחשבו בעיני השלטונות לדבר בעל ערך. וכך הוחל הצו גם על קבוצה לא מבוטלת של שמחה

'תמליל - חלק ג

של בני הנוער. הם הוצאו ממסגרות הלימוד והועברו לעבודות שונות. מבחינת השלטונות, כל צעיר שהיה...

מסוגל לעבוד היה חלק ממאגר כוח העבודה

עבורנו זו הייתה מכה קשה מאוד. לא רק משום שהילדים נלקחו מבתי הספר, אלא מפני שהמסגרת החינוכית הייתה הבסיס לכל מה שניסינו לבנות. ההכשרה לא הייתה רק מקום עבודה; היא הייתה מקום של חינוך, של ערכים, של חיי קבוצה ושל הכנה לעלייה לארץ-ישראל

לכן השתדלנו ככל האפשר לשמור על המסגרת הזאת. גם כאשר התנאים נעשו קשים יותר ויותר, ניסינו להמשיך בפעילות החינוכית, בשיחות, בלימוד ובהדרכה. ידענו שהדבר חשוב לא פחות מן העבודה עצמה

לא תמיד הצלחנו. היו חברים שנלקחו, היו כאלה שנאלצו לעזוב, והיו כאלה שכבר לא יכולנו להגיע אליהם. אבל כל עוד הייתה אפשרות - המשכנו. אני חושב שהיום קשה מאוד להבין את התחושה שהייתה אז. בכל יום השתנה משהו. בכל שבוע פורסמה גזירה חדשה. כל הזמן היה צריך להחליט מחדש כיצד להגיב, כיצד להמשיך, וכיצד לשמור על רוחם של הצעירים

בדיעבד אפשר לומר שהדבר החשוב ביותר היה שלא נשארנו כל אחד לבדו. הכוח היה במסגרת המשותפת. כל עוד היינו יחד, הייתה תקווה. כאשר אדם נשאר לבדו - היה לו קשה הרבה יותר להתמודד

הקבוצה הלא-מבוגרת של המורים. אני הייתי אחד מהם, שהתנדבו. מצד אחד היה הרצון לגייס מטעם המרכז החלוצי... מצד שני היה כמובן משלנו - שאנחנו עבדנו בבתי ספר לילדים - לתת את המקסימום כדי להציל אותם, כדי למצוא דרך באיזו דרך? דרך ארץ ישראל

עם פרוץ המלחמה, יצאו מעטים עוד ברכוש לארץ. אני זוכר קבוצה מצוינת, שקצת יותר הצליחה, יצאה, 1939 תדעו, ב- מאחד המרכזים בגרמניה, וחצתה את הגבול להולנד. אנחנו נשארו פה. הם הצליחו, ומשם יצאה עלייה. ומה שהזכרתי אלף ויותר איש בהכשרות חוץ-לארץ - ואלו כבר הגיעו, אנחנו היינו בטוחים, לארץ

אני מוכרח להגיד, אחד הדברים הרגשיים הקשים, והשוק, היה שאני יום אחד חזרתי מעבודתי באושוויץ, לבלוק שלי לצריף, ונפגשתי עם חלק מן החברים שחשבנו אז שהם כבר היו בשטח הבטוח, בדרך לארץ. הטיול היה מוצלח מכל הפלוגות

המורים האלו היו לא רק סגל, אלא היו חלוצים, והייתה להם - אפשר להגיד, זה לא כתוב ולא מדובר - אבל שבועה כזאת **פה כבר נלך יחד**

זה אחד הדברים שיכול להסביר לכם איך בכלל, וכל מה שאתם יודעים ומה שאתם קוראים ומה שקרה, אפשר בכלל לחשוב שקבוצת אנשים מסוגלת לעבור את הימים האלה

אחד הדברים שציינתי היה הדגש בחינוך ובחיים משותפים, לתת לנו את ההרגשה: הכול נכון, מה שאתם יודעים; הכול נכון, מה שקורה בחוץ; אבל פה אנחנו נבנה לעצמנו, חוץ מהחלום להיות בארץ ישראל ולחיות בקיבוץ, אפשר לפתח חיים משותפים

אפשר להגיד, כמו שציינתי גם בהקדמה הקצרה הזאת, לחיות כמשפחות

ופה קרו דברים שאני רוצה שכל אחד יענה לעצמו מה

הוא היה עושה

כשהיינו בנקודות המרכזים, בקיבוצים האלה, התחילה כבר, והמשיכה, הפעולה של הנאצים להוציא את היהודים מגרמניה בדרך כלל לא ידוע, אבל עד להחלטת ואנזה - כן, נכון. אני לא רוצה כרגע להרחיב על הביטוי ועל השם. ההחלטה הזאת עדיין לא הייתה השמדה, אלא הייתה להוריד, להוציא את האנשים מהרייך, מגרמניה

הטרנספורטים התארגנו ויצאו, וכמובן הגיעו כמעט לכל בית יהודי בגרמניה

ואז עמדה לפנינו בעיה מרכזית. לא רק לפנינו בתור מדריכים, אלא בפני כל ילד, כל צעיר של ההכשרה. הורים קיבלו את הצו: מחרתיים, או בעוד שבוע, לצאת למזרח

לא ידענו בדיוק מהו "המזרח". לא ידענו. זה היה דבר שאולי יותר מאוחר, אולי בשיחה בינינו, אצטרך למצוא לו הסברים. כרגע אני רוצה להשאיר את זה בצד

לא ידענו

מזרח" היה בשבילנו דבר קשה. ידענו כבר שמבוגרים אולי לא יעמדו בלחצים שיופעלו עליהם"

ואז עמדה ההחלטה: מה נעשה עם הצעירים? ופה ראינו בפעם הראשונה מבחן בשבילנו - מה להחליט בינינו - ומבחן

לצעירים, מה הם יעשו. אנחנו הגענו למסקנה, ולא במקרה ציינתי קודם את הלימוד ואת העבודה - עבודה מקצועית, עבודה חקלאית - שמצב כזה יכול להיות גורם להצלה. זה לא היה רק בגדר השערה. זה היה גם מבוסס. מה שרובם לא ידעו שהיה ממונה על החקלאות ועל כוח האדם, SS אבל אני הייתי יותר בתוך הסודות וידעתי: אחד מאנשי הצמרת של ה- בתחום הזה, היה ידיד של המרכז היהודי שלנו, של כל ההכשרות. הם למדו יחד בסמינר לגרמנים חקלאים, ושניהם מצאו את עצמם באיזה מקום במקרה

והאיש הזה רמז לידידנו: **כאן זה מקום מוגן. יותר איני מסוגל לומר**

והוא באמת היה מוגן

האיש הזה עזר לנו גם אחר כך, בצורה עדינה אבל מוחלטת

שמענו שהוא גויס ונשלח, תוך כל החששות, לחזית - באותו זמן יצא גם הטרנספורט 1943 ורק ברגע שב- שלנו לאושוויץ

בימים ההם התייעצו איתנו, התייעצו עם החברים, ואנחנו הגענו להחלטה משותפת - אפשר להגיד - עם ההורים, עם הילדים ועם הצעירים

הצעירים אמרו להורים: **אנחנו מוכנים להישאר**

בקבוצה

לא תמיד ההורים קיבלו את זה. היו מקרים שבהם ראינו לנכון לתת להורים את האפשרות לקחת את הילדים אבל ברוב המקרים ההורים הבינו בסופו של דבר, בלב קשה - אני מתאר, לא רק קשה, אלא קשה למצוא ביטוי לעוצמת הכאב - שהילדים יישארו

והעדות הכואבת ביותר שאני יכול למסור לכם היא עדותם של החברים שעשו זאת

ובמקומות שאינם ניתנים לפענוח מלא שמרתי על ניסוח מסויג

זה היה ישיר מאז לעבר - אלה היו המייסדים של קיבוץ נצר סרני. הם הוכשרו בהכשרות בגרמניה, ואלה נעשו בנצר סרני לאחר ארבעים שנה של הצלה

אנחנו רצינו לעשות זאת שוב. כל השנים אמרנו מאין באנו, ובכל זאת - יום אחד הבנו את משמעות הרעיון: אנחנו חיים אנחנו כבר דור ההמשך, דור הילדים

אנחנו חיים כדי להנחיל לילדים שלנו ולנכדים שלנו את היציאה, את החיים שהוקדשו למטרה הזאת ואז אמרו, כתבו והעידו. היום אנחנו יודעים, ואתם תדעו. אילו ההורים לא היו מהגרים ויוצאים, לא היה היום זכר לחברינו ולמשפחותיהם. וזה היה בשבילנו דבר קשה מאוד. כל השנים לא ידענו אם עשינו די, אם עשינו משהו מיוחד. לא היה שום פטנט, אלא פשוט

הכוח לקבל החלטה ולבצע אותה

"כבר אי אפשר היה לקרוא להן "קיבוץ הכשרה 1941 ההכשרות התגלגלו בצורה כזאת שלאט-לאט ראינו שכבר בשנת הן נקראו כבר "מחנה עבודה". ושוב אני חייב לחזור ולציין דבר אחד. אולי קשה להבין שנתנו לנו את זה. כלפי חוץ, אנשי והשלטונות דרשו מאיתנו לקיים גם עבודה רוחנית, נוסף על העבודה החקלאית. הם דרשו זאת מאיתנו SS ה-

אני הייתי צריך, בכל חודש, להכין דוח ולהביא אותו לשלטונות: כמה למדנו עברית, כמה היסטוריה ציונית, כמה למדנו על ארץ ישראל וכל מיני נושאים אחרים. השאירו לנו לא רק את האופציה, אלא גם את האפשרות להמשיך את החיים כמעין אנשים חופשיים. אפשר לשאול איך אפשר היה, בשנים ההן, אחרי יום עבודה מפרך, להמשיך לקיים חיים ציוניים

תדעו דבר אחד: הילדים חזרו מהעבודה - עבודה קשה מאוד. ובכל זאת, הדבר הראשון שעניין אותם היה: מתי מתחילים הקורסים? באיזו שעה? כלומר, עוד לפני שנחו, היה להם צורך ללמוד

אני עוד זוכר מה שהיה במזכירות. כל אחד עבד. אני

במקרה, עבדתי בבית האריזה, והייתה לי הזכות להיות לפעמים כבר בבית כאשר האחרים עדיין חזרו מן העבודה. הילדים היו אז בני חמש-עשרה, שש-עשרה ושבע-עשרה. הם עבדו אצל חקלאים, בגינות, בעבודות שחורות, ניקו רחובות ומה שהביאו הביתה - זה מה שאפשר את קיומם של הריכוזים

בפדבורג היה קיבוץ של כעשרים וחמישה עד שלושים וחמישה חברים, שכל עבודתם הייתה ניקיון העיר. זה נתן לנו בכלל אפשרות להקים שם קיבוץ

היה גם קיבוץ נוסף, שמנה בערך מאתיים וחמישים חברים, וגם הם עסקו בעיקר בעבודות האלה

הבחורות נשארו לעבודות הבית ולעבודות נוספות, והבחורים יצאו לעבודת כפיים קשה
מקום נוסף היה נוינדורף, מקום אחר היה פלין, והקבוצה הדתית הייתה בשטקנבורג, גם הוא לא רחוק. כולם עבדו בכל
עבודה שנמצאה

אם מישהו זכה לעבוד במשק חקלאי - זו הייתה ממש ברכה. אמנם היה צורך לצאת מוקדם מאוד ולעבוד קשה, אבל עשו
זאת. היה מפקח גרמני על העבודה

וכל העבודות של המשק החקלאי הגדול הוטלו עלינו. ואני יכול להגיד לכם - עשו את זה
ואל תחשבו שהאוכל היה משובח. אחרי העבודה קיבלנו ארוחה פשוטה מאוד. אפו לחם מחומרים שונים, שלא היו בהם
כמעט גרעינים של דגן. היו מערבבים כל מיני תחליפים. בקושי היה אפשר לקרוא לזה לחם
אבל עשינו הכול. הכול היה חשוב לנו כל כך
...והילדים שלנו... זה אולי הדבר המיוחד ביותר
"קצת..."

הילדים שלנו היו מיוחדים. אני אומר זאת לא מפני שאני רוצה לשבח אותם, אלא מפני שזו הייתה המציאות
הם ידעו שלכל פרוסת לחם יש ערך. אם מישהו הצליח לקבל עוד חתיכת לחם קטנה, או עוד מעט מרגרינה, הוא לא
מיהר לאכול אותה לבדו. פעמים רבות הביא אותה הביתה, כדי לחלוק עם האחרים
כך חיינו

אני רוצה שתבינו שלא היה זה רק מאבק על קיום פיזי. זה היה גם מאבק על שמירת צלם האדם. רצינו להישאר בני אדם
רצינו להישאר יהודים. רצינו להישאר ציונים
לכן המשכנו ללמוד עברית. לכן שרנו שירים עבריים. לכן קיימנו שיחות על ארץ ישראל, על ההיסטוריה שלנו ועל העתיד
שלנו
זה נתן לנו כוח

כאשר אדם יודע שיש לו מטרה, שיש עתיד, שהוא אינו חי רק בשביל לעבור את היום הבא - יש לו כוח לעמוד גם בעבודה
הקשה ביותר

אני חושב שזה היה אחד הסודות של ההכשרות
לא רק העבודה, אלא גם החיים המשותפים. כל אחד הרגיש שהוא אחראי לחברו. אם מישהו היה חולה - דאגו לו. אם
מישהו נשבר - עודדו אותו. אם למישהו היה קשה - תמיד נמצא מי שיעזור
זו הייתה משפחה

לכן, גם כאשר התנאים נעשו קשים יותר ויותר, והלחץ מצד השלטונות הלך וגבר, עדיין המשכנו להחזיק מעמד
האמנו שיום אחד נגיע לארץ ישראל
האמונה הזאת ליוותה אותנו בכל יום ובכל שעה
להלן המשך התמלול, ערוך בזהירות תוך שמירה על לשון הדובר. במקומות שבהם ההקלטה אינה ברורה לחלוטין, השלמתי
רק כאשר ההקשר מאפשר זאת
רק לא בקול רם, בסדר? לא באופן בולט, לא לעורר תשומת לב. החברים והמקומות השונים המשיכו להצטרף לכל המפעל
הזה

והייתה להם אפשרות לדבר עם השלטונות הגרמניים, עד שלב מסוים. אבל זה לא הוסיף הרבה לשיפור תנאי המחיה שלנו
עכשיו, כסיכום של הפרשה הזאת - ואני מקווה שעוד תשאלו על הארגון, ואולי אוכל לספר עוד דברים על הארגון - הייתה
לנו בתקופה ההיא הנחיה אחת. ואל תחשבו שזו הייתה בריחה מן המציאות, או ניסיון לטמון את הראש בחול. לא. לא
התנהגנו כאילו שום דבר לא קרה
אנחנו ראינו, ואנחנו ידענו

- אבל באחת הישיבות של חברי "החלוץ" קיבלנו על עצמנו משפט אחד, ואמרנו: זה יהיה העיקרון שינחה אותנו
להיות אנשים חופשיים

ואני אומר לכם: הכוח האחרון, הכוח הפנימי ביותר שלנו, נבע מכך שהצלחנו להתנהג, לעשות ולהחליט כאנשים חופשיים
כך היה לאורך כל הדרך
אני רוצה להדגיש דבר נוסף. זו הייתה החלטה קשה מאוד
היו מועמדים שסירבו לקבל להכשרה

לכאורה היה טבעי לקבל כל מי שביקש להצטרף. היו שבאו מתוך חלום ציוני אמיתי ומתוך החלטה ציונית. אבל צריך לומר את האמת: היו גם שבאו בעיקר כדי להציל את עצמם. ההכשרה הייתה גם דרך הצלה ידעו שהכשרה פירושה חיים במסגרת של חברים ואולי גם אפשרות לצאת ולהגיע לארץ ישראל ועלינו, המדריכים, הייתה מוטלת ההחלטה: האם כל אחד מתאים? האם כל אחד מסוגל להיות חבר מועיל? האם כל אחד יוכל לתרום את הכוחות הדרושים לחיי החברה ולעבודה ולפעמים החלטנו לומר: לא פירוש הדבר היה שאותו מועמד יחזור לביתו, ואולי ימתין לטרנספורט הבא, או לזה שאחריו. אבל ידענו היטב מה פירוש הדבר. אלה היו מן ההחלטות הקשות ביותר בחיינו. כבר אמרתי: היו לנו חיים, שאפשר גם היום ללמוד עליהם אם תעשו מאמץ קטן, תוכלו לקרוא בספרייה את הדוח שהביאו שתי ישראליות, חנה וברכה, שהיו ב"שבט" בגרמניה והגיעו הן מצאו דוח מפורט שהוכן עבור הנהלת הסוכנות היהודית על חיינו בהכשרות. 1942 ארצה בשנת זו: והן כתבו שם רק לפני חודשיים עוד היינו שם, ואנחנו מרגישות חובה לספר את מה שראינו. אבל קשה לנו להאמין שעדיין קיימת בגרמניה קבוצה של צעירים חלוצים, היודעים לשיר, לרקוד הורה ולחיות כאילו הם עדיין חיים בחברה "חופשית". כל הדברים האלה היו אולי רק נקודות קטנות פה ושם, רמזים, אבל הם ביטאו את הרוח שבתוכה חיינו ואז הגיע גם המועד שלא ידענו מתי יבוא - מועד הפרידה. ושוב אני מוכרח לומר לכם: זה אולי נשמע היום יבש, אבל אנחנו היינו מוכנים. הכנו את עצמנו לרגע שידענו שיגיע. אבל אף על פי שידענו שהוא יבוא - תמיד רצינו להאמין שאולי הוא לא יגיע. רצינו לחשוב אחרת. רצינו להאמין. אבל עמוק בפנים כבר שמענו את הפעמון. ידענו שגם תורנו יגיע. והיינו מוכנים. ?היה ויכוח גדול: מה עושים ?האם בורחים ?אבל לאן ?האם משיגים נשק ?מאין נשיג נשק ?האם יוצאים למרד ?כיצד ?מה עלינו לעשות כדי להציל את חיינו ואת חייהם של אלה שהופקדו בידינו. זה היה ויכוח כללי של כל החברים. "באספת מועצת "החלוץ, 1939 ואני מוכרח לומר שהוויכוח הזה התחיל כבר בשנת 1939. קם אחד החברים ואמר רבותי, נדמה לי שאנחנו כבר איננו לפני השעה שתיים עשרה. אנחנו כבר אחריה. אני מבקש שנקבל החלטה: את כל מי "שעוד אפשר לשלוח בעלייה הקרובה - נשלח. ומי שלא יוכל לעלות - שימצא את דרכו. צריך לסיים את הפרשה הזאת: אבל רוב החברים אמרו מאחר שאין לנו ברירה, ומאחר שעוד יבואו אלינו צעירים נוספים - אנחנו חייבים להמשיך להחזיק את ההכשרות ולהמשיך "בפעילות". זו לא הייתה רק החלטה ואינני רוצה להישמע פתטי, אבל עבור מי שהצביע אז

זו הייתה מעין שבועה -

ואני יכול להעיד עד היום שהייתה זו אחת ההחלטות הגורליות ביותר בחיי

1934. אני הייתי ב"החלוץ" משנת

וב"החלוץ" היה דבר שאתם מכירים גם בארץ - ערך החברות

אני הצטרפתי לאחד הגרעינים המייסדים של כפר

גלים, ואמרו לי

"...כדאי לך להצטרף. אמנם באת שנה אחר כך"

.

כשבאתי לגבעת חיים, נוסדה הקבוצה שאליה השתייכתי. אבל אחר כך כבר לא היית "ותיק". כך אמרו לי גם, 1934 בשנת? בגבעת חיים - הוותיקים הם הוותיקים. ואז חשבתי בליבי: מתי יגיע היום שבו יהיה עליי לסכם את פעולתי ולעלות לארץ. אלה היו ימים ספורים בלבד - שבוע, אולי שבועיים, אינני זוכר בדיוק - לפני יציאת האונייה הכול היה כבר בעיצומן של ההכנות. מי יוצא, מי נשאר, איך מארגנים, באיזה מקום - הכול כבר היה ידוע. רק חיכינו לאישור היציאה.

אני זוכר שהתכנסנו - נדמה לי שזה היה בבוקר - כדי להחליט מי מששת החברים במטה, יצא ידענו מראש שלא נוכל להוציא את כולם, משום שכבר החלטנו שנה קודם שנמשיך בעבודה ונמשיך להחזיק את קיבוצי ההכשרה.

אבל חשבנו: אולי בכל זאת אפשר להחליף את המשמרת. יש צעירים, יש מדריכים, יש מי שיכולים להמשיך את העבודה ולאפשר לאלה שפעלו שנים רבות לעלות על האונייה.

ידענו מראש שההחלטה תהיה קשה.

באונייה היו מקומות לכאלף איש. מתוכם כחמש מאות ציונים מגרמניה, ומתוכם כשלוש מאות וחמישים חברי ההכשרות.

ואז נשאלה השאלה:

?מי מוכן להישאר

?ומי רוצה לצאת

."כמובן, כולם אמרו: "אנחנו רוצים לצאת

.זו הייתה התשובה הטבעית

:ואז קם מרכז "החלוץ" - ואני חייב להזכיר את שמו - אליעזר זינגר - ואמר

"אני אשאר פה"

.באותו רגע כבר ידענו שלא כולם יצאו

?ואז התחיל הוויכוח: מי חייב לצאת? ראשי התנועה

?מארגני הקבוצות? המדריכים

.ובסופו של דבר הבנו - אפילו בלי הצבעה - שאני הוא זה שצריך להישאר

:פעם שאלו אותי

תגיד את האמת. לא מה שחשבת אז, אלא היום - האם בפינה כלשהי בלבך אתה כועס? האם אתה מרגיש שנעשה לך?"

"עוול

.לא הייתי מוכן לשאלה הזאת

.אבל גם היום, אחרי כל כך הרבה שנים, אני יכול לומר: זה היה רגע קשה מאוד בשבילי

.אבל קיבלתי את ההחלטה

.כי ברגע שנכנסת לתנועה והתחייבת - היית חייב להמשיך

.והמשכתי

.וזה היה מקור הכוח שלנו

.לכן גם הדגשתי קודם את העניין האישי

.הכוח שלנו היה בכך שיכולנו להעביר לילדים ולצעירים את מה שאנחנו עצמנו למדנו

.והם קיבלו את זה

.והם שמעו

ואני מוכן לומר שגם אנחנו, כל אחד בפני עצמו, היינו

:צריכים להכריע

- או להישבר

.או לצאת מכל זה שלמים

.1939 אני זוכר את ראש השנה של שנת

.עוד הייתי צעיר בהכשרה, ושימשתי מדריך

.אני מוכרח לומר שהייתי ספוג ציונות

.אבל לא באתי מבית ציוני

.להפך

בבית שלנו לא היו חלוצים, ואפשר אפילו לומר - לא הייתה בו ציונות

את הציונות קיבלתי בתנועה

עוד בבית הספר היסודי נכנסתי לתנועת נוער ציונית

לבשנו חולצה לבנה עם שרוך תכלת, והייתי גאה מאוד להיות שם

ההורים לא כל כך הבינו זאת

הם אמרו

"מה הוא עושה שם? שילך לשחק עם ילדים. למה הוא צריך תנועה ציונית"

הם היו יהודים גרמנים טובים

יאל תקראו להם "מתבוללים"

הם היו יהודים גרמנים נאמנים, לא אנטי-יהודים ולא אנטי-ציונים, אבל הם חשבו אחרת

אני זוכר ששמענו אז הרצאה של שליח מארץ ישראל על העבודה בחולה ועל פעילות הקרן הקיימת לישראל. שמענו מה

עושים החלוצים בארץ, כמה חשובה עבודתם

אבל יהודי גרמניה מצאו בדרך כלל דרך אחרת

הם לא חשבו שכל ילד חייב לעלות לארץ ולהיות חלוץ

הם חשבו שאפשר להיות יהודי טוב גם בגרמניה

ואז אמרו לי

...והייתי באמת ילד טוב

ואמרתי לעצמי

אם זה כל כך חשוב לכם - מה אני יכול לעשות?" עזבתי את התנועה הציונית והלכתי לתנועת הצופים, שלא הייתה ציונית"

הכול השתנה 1933 אבל אחרי עליית היטלר לשלטון בשנת

מצאתי מחדש את דרכי

פגשתי שוב את חברי, והצטרפתי מחדש לתנועת

החלוץ הצעיר

ומשם המשכתי את הדרך

להלן המשך התמלול, ערוך בזהירות ותוך שמירה על לשונו וסגנונו של הדובר. במקומות בודדים שבהם איכות ההקלטה

אינה מאפשרת פענוח ודאי, הסתמכתי רק על ההקשר

לפני כל אחד עמד גם חשבון אישי עם עצמו

הייתי כמובן עם החברים שלי בהכשרה, אבל ברגע מסוים התחלתי לחשוש: מה. 1936 אני זוכר את ראש השנה של שנת

יהיה עם אמא שלי? אבי כבר נפטר קודם לכן, ואמי הייתה בברלין, ואני הייתי במרחק של כשלושים או ארבעים דקות נסיעה

ממנה

באתי אל החברים, דיברתי עם המדריכים, וחשבתי שאסע לשעתיים-שלוש בלבד - לראות את אמא, לומר לה שלום, להרגיע

אותה, ואז אחזור

החברים הסכימו. גם המדריכים הסכימו. לא עשיתי

דבר על דעת עצמי, אלא ביקשתי רשות

נסעתי

עוד לא הגעתי הביתה, ואמי אמרה לי

"יש בשבילך שיחת טלפון מברלין"

התקשרו מן ההנהגה הארצית

ניגשתי לטלפון

העובדת הסוציאלית אמרה לי

"הרברט..." - כך היה שמי אז - "הרברט, אמא בבית"

"אמרתי: "כן"

הייתה שתיקה

כבר הבנתי

ואז היא אמרה

נראה לנו שמקומך אצל הצעירים"

"כל טוב לך ... וחג שמח

והשיחה הסתיימה

עמדתי שם, המום
...להגיד את זה לאמא
אני רוצה לומר לכם: זו לא הייתה שיחה רגילה שבה
"אמרתי "טוב, אני נוסע
באותו רגע שרפתי, כביכול, את כל הרגשות האישיים שלי. את הקשר המשפחתי שחשבתי שיהיה קודם לכול. ואני מודה
לכם - באותו רגע לא הייתה זו סיסמה
ידעתי שמעתה אני חייב להישאר עם הקבוצה הצעירה ולהוביל אותה
אמרתי לאמא
"לא טעיתי. חשבתי הרבה. אבל אני מוכרח לחזור. אל תקבלי זאת כפגיעה. תביני אותי"
והיו לי הורים מיוחדים
אני מוכרח לומר שהם חינכו אותי לדבר אחד
כשאתה יודע מה נכון לעשות - עשה אותו
זה היה החינוך שקיבלתי
נסעתי בחזרה
ומעולם לא הצטערתי על כך
לימים, כאשר כבר היינו בנוינודורף, במחנה העבודה, בתנאים קשים מאוד, החליטה אמי להצטרף אליי. הקבוצה קיבלה
אותה בשמחה
היא הייתה כבר מעל גיל שישים
ובכל זאת השתלבה מיד
היא הלכה מדי יום אל המחלבה ועבדה יום עבודה מלא כמו כל החברים
אני זוכר שלא קיבלה אוכל טוב יותר מאיש
אכלה בדיוק מה שכולם אכלו
והבחורות מספרות עד היום כיצד ישבה איתן, אכלה איתן והייתה אחת מהחברה
אחר כך יצאה איתי גם לאושוויץ
וכאן אני חוזר לרגע שבו באתי הביתה
שוב היה קשר עם אמא - אבל קשר שלא אפשר לי להיות לידה
ברגע שהוציאו אותנו מן הקרונות ואמרו
"...שמאל... ימין"
חשבתי שאולי עוד אפשר לעשות משהו
עוד לפני שירדנו מן הרכבת הודיעו לנו השוטרים
"אתם נשארים יחד"
אולי כדי למנוע מרד, אולי מסיבה אחרת
הם ידעו שהכוח שלנו היה באחדות
לא חשוב לאן ילכו - אבל יחד
הבחורים עם הבחורות
לא מפני שהיו שם סיפורי אהבה גדולים, אלא מפני
שהיינו חברה אחת
באותו רגע ראיתי רק דבר אחד
יצאתי מן השורה וניגשתי אל הקצין שעמד שם
רק שנים אחר כך נודע לי שזה היה מנגלה
קשה לתאר אותו
אדם נאה, מטופח, מחייך
אי אפשר היה להעלות על הדעת מה האיש הזה עושה
נעמדתי לפניו
ידעתי שמדברים אל קצין גרמני לפי דרגתו
לא ידעתי בדיוק מה דרגתו, אבל ראיתי את סימני הדרגה שעל כתפיו

ואמרתי לו שאני מוכרח למסור לו בקשה

הסברתי שקיבלנו הוראה מן השוטרים להישאר כולנו יחד - קבוצת עבודה אחת, לא להפריד בינינו

הוא חייך

ואז סימן

...ימין

...ושמאל

אלה שנשלחו לימין ואלה שנשלחו לשמאל

באותו רגע כבר הספקתי להיפרד מאמי

ועד היום זה דוקר את לבי

אבל זה היה עוד רגע של מפנה בחיי

אני מספר לכם זאת רק כדי להעביר מסר אנושי. לפעמים מותר לאדם לוותר על דבר יקר מאוד, כדי לשמור על דבר גדול

וחשוב עוד יותר

כשיצאנו לדרך היינו מוכנים מכל הבחינות

אבל למה שחיכה לנו באפלה - לזה איש מאיתנו לא

היה מוכן

...ועד היום

ועד היום אנחנו ממשיכים לחשוב על אותם רגעים

